

PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA

xalqaro ilmiy-metodik jurnal

2(10)
2024

ISSN 2181-3787
E-ISSN 2181-3795

“PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA”
xalqaro ilmiy-metodik jurnal

«ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ»
международный научно-методический журнал

“PEDAGOGICAL ACMEOLOGY”
international scientific-methodical journal

№2(10) 2024

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAK Rayosatining 2023-yil 5-maydagi 337-qarori bilan **07.00.00 - tarix, 13.00.00 - pedagogika, 19.00.00 - psixologiya** fanlari bo‘yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo‘lgan zaruruiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnal haqida
Jurnalga O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida 1672 raqamli guvohnoma berilgan.

“Pedagogik akmeologiya” xalqaro ilmiy-metodik jurnali

“Pedagogik akmeologiya” xalqaro ilmiy-metodik jurnaliga taqdim etilgan ilmiy maqolalarga qo‘yiladigan asosiy talablar falsafa doktori (PhD), fan doktori (DSc) dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini xalqaro standartlar va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Oliy attestatsiya komissiyasi to‘g‘risidagi Nizom” talablari, shu jumladan elektron ilmiy-texnik jurnallarga qo‘yiladigan talablar tizimi hisoblanadi.

«Педагогическая акмеология» международный научно-методический журнал

Основные требования к научным статьям, представляемым в международном научно-методическом журнале «Педагогическая акмеология» являются научные труды, рекомендованные для публикации основных научных результатов докторских (PhD), (DSc) диссертаций в соответствии с международными стандартами и «Положением о Высшей аттестационной комиссии» при Кабинете Министров Республики Узбекистан, в частности требования к электронным научно-техническим журналам.

About the magazine

“Pedagogical akmeology” international scientific-metodical journal

The main requirements for scientific articles submitted to the international scientific-metodical journal "Pedagogical akmeology" are scientific publications recommended for the publication of the main scientific results of doctoral (PhD), (DSc) dissertations in accordance with international standards and the “Regulation on the Higher Attestation Commission” Under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, including from templates in the system of requirements for electronic scientific and technical journals.

Muassislar: “Sadridin Salim Buxoriy” MCHJ “Durdona” nashriyoti,
Buxoro davlat pedagogika instituti

Tahririyat manzili: O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko‘chasi, 11-uy

Web-sayt: www.paresearchjournal.uz

Bosh muharrir:

Hamroyev Alijon Ro‘ziqulovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Husenova Aziza Sharipovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Mas‘ul kotib:

Bafayev Muhiddin Muhammadovich, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIR HAY‘ATI:

Muqimov Komil Muqimovich, O‘zR FA akademigi, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abdullayeva Barno Sayfiddinovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G‘arbiy Universitet, Bolgariya)

Madzigon Vasiliy Nikolayevich, akademik, pedagogika fanlari doktori, professor (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Kiyev)

Maksimenko Sergey Dmitriyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Kiyev)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Kozubsov Igor Nikolayevich, pedagogika fanlari doktori, dotsent (Kiyev, Ukraina)

Mustafa Said Arslon, filologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

To‘xсанov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori, dotsent

Muhitdinova Xadicha Sobirovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Niyozmetova Roza Hasanovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Sobirova Maxbuba Yusupdjanovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

O‘rayeva Darmonoy Saidaxmedovna, filologiya fanlari doktori, professor

Raximov Sharof Amonovich, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Rasulov To‘lqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Axmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To‘rayev Halim Hojjiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo‘taboyev Muhammadjon To‘ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ibragimova Gulsanam Nematovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Kadirov Xayot Sharipovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Jalilova Saboxat Xalilovna, psixologiya fanlari nomzodi, dotsent

Atabayeva Nargis Batirovna, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Muxtorov Erkin Mustafoyevich, psixologiya fanlari nomzodi, dotsent

Jumaniyozova Muhabbat Husenovna, filologiya fanlari nomzodi, dotsent

Farmonova Shabon Muhamadovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori(PhD)

Qo‘ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori(PhD), dotsent

Abdullayev Mehriddin Junaydullayevich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Klichov Oybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori (DSc)

Qodirov Rashid Hamidovich, pedagogika fanlari nomzodi, professor

Toshtemirov Otabek Abidovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

MUNDARIJA

DOLZARB MAVZU 7

Soyib Saidovich Raupov. O‘qituvchilar sha’ni va qadr-qimmatining huquqiy kafolati 7

07.00.00 - TARIX 12

Haitov Jahongir Shodmonovich, Aslonov Axmadjon Gani o‘g‘li. O‘zbekiston Mustaqilligining Dastlabki Yillarida MDH davlatlari bilan hamkorlik aloqalari tarixidan 12

Mubinov Muhammadali Akobirovich. The first studies of the history of Central Asian khanates by English-speaking authors 16

Abdullayeva Dilfuza Abduljalilovna. Buxoro hukmdorlari yozgi saroyining ta’miranish tarixi 20

Erkinova Nilufar Mirshod qizi. Buyuk ipak yo‘lida so‘g‘dliklar faoliyati tarixiga doir masalalar.... 24

13.00.00-PEDAGOGIKA FANLARI 28

Sobirova Maxbuba Yusupdjanovna. Qadriyat – insonni rag‘batlantiruvchi kuch 28

N.R.Ashurov, Raxmonova Mavluda Suvon qizi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy asoslari 32

Avliyaqulov Tolib Xolmurodovich. “Axloq” va “xulq” (axloqiylik) kategoriyalari o‘rtasidagi munosabat 36

Dilnoz Salimovna Ro‘ziyeva. Tibbiyot muhandisligi yo‘nalishida ta’lim texnologiyalaridan foydalanish metodikasi 40

Sayfullayeva Gulhayo Ixtiyor qizi, Malikova Muhabbat Boyto‘ra qizi. Kredit-modul tizimining tamoyillari va vazifalari 45

Шоумаров Ғайрат Бахромович, Қодиров Умарали Дўстқобилович. Миллий гвардия тизимида психологик хизматнинг айрим жиҳатлари 49

Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, Qodirov Umarali Do‘stqobilovich. Milliy gvardiya tizimida psixologik xizmatning ayrim jihatlari 53

Saloxitdinova Navro‘za Murodulla qizi. “Tabiiy fanlar” darslarida steam ta’limini joriy qilish.... 56

Eshchanova Gavhar Otajonovna, Abdullayeva Sanobar Ibadullayevna. Boshlang‘ich sinf o‘qish va matematika darslarida interfaol usullardan foydalanishga kompetensiyaviy yondashuv 61

Qurbonov Maqsudali Sobirali o‘g‘li. Optika bo‘limi bo‘yicha laboratoriya eksperimentlarining hozirgi holatini tahlil qilish 64

Zaripova Gulbahor Kamilovna. The importance of the class teacher in the education of schoolchildren as perfect personalities 69

To‘xtasin Rajabov Ibodovich. Musiqa darsida o‘zbek xalq folklor turkimiga kiruvchi buxoro bolalar folklor qo‘shiqlarini o‘rgatish dolzarb metodik muammo sifatida 78

Nigmatova Mavjuda Maxmudovna. Oilada tolerantlikni shakllantirish yo‘llari 83

Abdumannatov Abdumajit Matayevich. Alisher Navoiy ma’naviy merosining yoshlar tarbiyasidagi o‘rni 87

Abdrimov Inoyatbek Axmedovich, Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari kreativ fikrlashini rivojlantirishning pedagogik va metodik asoslari 91

Hakimova Nargiza Supxonovna. Boshlang‘ich sinf tarbiya darslarida o‘quvchilarning ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirish yo‘llari 96

Sidiqova Dilora Shavkatovna. Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarning mutaxassislik fanlaridan kasbiy kompetentligini takomillashtirishning metodik imkoniyatlari 100

Mamadjanova Nozimaxon Azimxodjayevna. O‘quvchilarda kommunikativlikni rivojlantirishda didaktik o‘yinlar 105

Temirova Matluba Karim qizi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida estetik tarbiyani rivojlantirishda sharq mutafakkirlari ma’naviy merosining o‘rni 109

Muxtor Qayumovich Ro'ziyev. 5-sinf rus tili darsida "otlarning ko'pligi" mavzusini ta'lim jarayoni davriga mos dars o'tish texnologiyasi.....	116
Zikiryeva Manzura Mavlonovna. Oliy ta'lim muassasasi talabalarida pedagogik-psixologik kreativlik jarayonlarni tasvirlash va rivojlantirish metodlari	118
Xaitov Abdukosim Abdulakim o'g'li. Bo'lajak o'qituvchilarda akmeologik pozitsiyani rivojlantirish mazmuni	123
Mirzayeva Dilfuza Shavkatovna. Maktabgacha ta'limda tayyorlov guruhi bolalari ijodkorligini rivojlantirishda art pedagogikasi vositasidan foydalanishning pedagogik – psixologik imkoniyatlari	126
Sadulloeva Mahfuza Gaybulloyevna. Continuous teaching program practices for primary school teachers.....	131
Hakimov Abbosxon Oribjon o'g'li. Tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantiruvchi ta'lim muhitining o'ziga xos xususiyatlari	133
Madaminova Shaxodat Shomurotovna. Boshlang'ich sinf darslarini didaktik o'yinli ta'lim texnologiyalari asosida tashkil qilishning nazariy - metodik asoslari	139
Babayeva Maxfuza Abduvaitovna. Ta'limda fanlararo aliqadorlikni amalga oshirishning o'ziga xos pedagogik shartlari	144
Fayzullayeva Mohinur Nodirjon qizi. So'z turkumlarining sintaktik xususiyatlariga oid tadqiqotlar tavsifi.....	149
Uralova Muxabbat Sanjar qizi. Integrativ yondashuvning mazmun-mohiyati va bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy-metodik kompetentligini rivojlantirishdagi imkoniyatlari	154
Xalloqova Oygul Olimovna. Zamonaviy o'qitish metodlari va uni o'quv jarayonida qo'llash.....	158
Majitov Shuxrat Murtazoyevich. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqa tarbiyasi.....	162
Салихов Шохрух Мансурович. Основные проблемы использования инновационных технологий и цифровизации в подготовке будущих учителей физической культуры	165
Мэлс Аслиддинович Жунайдуллаев. Общая физическая подготовка студентов военного образования профессионально-практическая значимость процесса обучения.....	170
Ражабов Азамат Шарифович. Формирование креативной компетенции педагогов.....	174
Saidova Yulduz Zamon qizi. Bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy tarbiyalash ijtimoiy zarurat sifatida	179
Раджабова Гузал Зарифовна. Комплексное воздействие фольклора на формирование личности ребенка.....	183
Yakupbayev Alisher Alimbayevich. Erkin kurashchilarda trenirovka mashg'ulotlarini rejalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari	187
G'ayrat Muhammedovich Salimov. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida harakat faolligining turli shakllaridan foydalanish.....	191
Кучимов Маъруф Кучимович. Повышение качества обучения студентов вуза методом внедрения экспертной оценки компетенций	197
Habibullayev Ubaydulloxon. Jismoniy tarbiya o'qituvchisining individual-psixologik xususiyatlarini rivojlantirish.....	202
X.Y.Mirzakarimov. Akademik litsey o'quvchilarida yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimini takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari	206
Qarshiyeva Iroda Baxtiyarovna. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etish	212
Mustafoyev O'tkirjon Rustamovich. Maktab fizika darslarida o'quvchilar faolligini oshirishda sun'iy intellektning o'rni.....	218
Ibragimov Alisher Karomatovich. Yengil atletikachilarning tayyorgarlik darajasini aniqlash dinamikasi	222
Sohib Teshayevich Ne'matov. Talabalar sport tayyorgarligini tashkil qilish metodik muammo... Rahmatova Maftuna To'yevna. Shaxs kamolotida musiqaning ahamiyati	226 229

82 musiqiy asboblardan keng foydalaniladi. Ayniqsa, Navro'z bayrami tantanalarida qadim dostonchilik san'atiga murojaat qilinadi.

Xullas, o'quvchilar 4-sinfga kelib xalq og'zaki musiqa ijodiyotiga mansub materiallarni o'rganishni boshlaydi.

Ta'limning ilk davrlaridan bolalarga bunday namunalarni o'rgatish, ijro ettirish jarayonida ularga og'zaki an'anadagi milliy folklor musiqasi, uning etakchi janrlari, tuzilishi va an'anaviy ijro uslublari haqida eng zarur tushunchalarni berish asosiy maqsad qilib qo'yilgan bo'lsada, lekin xalq og'zaki musiqa ijodiyoti namunalari tarixi, ayniqsa bolalar folklor qo'shiqlarining yuzaga kelish tarixini o'rganish, ulani tinglash, kuylash xususida juda ko'p ishlarni amalga oshirilishi dolzarb masalalardan biri bo'lib qolayotganligini alohida ta'kidlash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. -Тошкент: Ўзбекистон, 2016. - 56 Б.

2. Ражабов. Т. И. Умумий ўрта таълим мактабларида бухоро болалар фольклор кўшиқларини ўргатишнинг илмий-методик имкониятларини такомиллаштириш (1-4-синфлар мисолида). Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация.

3. Алавия М. Ўзбек халқ маросим кўшиқлари. – Т.: Фан, 1974. 77 б. 4. Сафарова Н. Ўзбек болалар ўйин фольклори табиати. –Т.: Фан. 2008. – 14-б.

5. Rajabov, T. (2022). UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA O'ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O'RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. IJODKOR O'QITUVCHI, 2(21), 21-31.

6. Ражабов, Т. И. (2021). Ўқувчи-ёшларга ўзбек миллий мусиқа фольклори намуналари воситасида эстетик тарбия бериш. Science and Education, 2(11), 1094-1103.

7. Ibodovich T. R. et al. BOSHLAG'ICH (1-4 SINFLARDA) MUSIQA TINGLASH FAOLIYATINING PEDAGOGIK AHAMIYATI //Yangi O'zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 214-223.

8. Ibodovich T. R. Xalq qo'shiqlari vositasida o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishning pedagogik asoslari //Journal of Universal Science Research. – 2023. – Т. 1. – №. 12. – С. 324-332

9. Rajabov, To'xtasin. "UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA O'ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O'RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA." IJODKOR O'QITUVCHI 2.21 (2022): 21-31.

10. Ibodovich, Rajabov Tukhtasin. "The Educational Significance of Children's Folk Songs in Music Culture Lessons." European Scholar Journal 2.6 (2021): 139-141.

11. Ражабов, Т. И. (2020). Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников. Вестник науки и образования, (5-2 (83)), 34-37.

12. Ражабов, Т. И. (2021). Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе. Наука, техника и образование, (2-2 (77)), 84-86.

13. Ражабов, Т. И., & Ибодов, У. Р. (2020). Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки. Вестник науки и образования, (21-2 (99)), 55-58.

14. Istat M. R., Ibodovich T. R. O'QUVCHILAR MUSIQA TARBIYASIDA BUXORO FOLKLOR QO'SHIQLARIDAN FOYDALANISH //Yangi O'zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 224-232.

OILADA TOLERANTLIKNI SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI

Annotatsiya. Maqolada bolalar o‘rtasida bag‘rikenglik munosabatini shakllantirish va rivojlantirish muammosining ilmiy tahlili berilgan, oilada bolaning o‘ziga nisbatan bag‘rikenglikning namoyon bo‘lishi, oilada bag‘rikenglikni shakllantirish va rivojlantirish usullari muhokama qilingan.

Kalit so‘zlar: uslub, munosabat, oila tarbiyasi, ota-ona munosabatining turlari, avtoritarizm, reaksiyalar, bag‘rikenglik, empatiyani shakllantirish, ishonch, hamdardlik, hamdardlik, bag‘rikenglik, ijtimoiy.

СПОСОБЫ ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ В СЕМЬЕ

Аннотация. В статье представлен научный анализ проблемы формирования и развитие толерантного отношения между детьми, рассматриваются проявление в семье толерантности к самому ребенку, методы формирования и развития толерантности в семье

Ключевые слова: стиль, отношение, семейное воспитание, типы воспитания, авторитаризм, реакции, толерантность, формирование сочувствия, доверие, сочувствие, сочувствие, толерантность, социальное.

WAYS FOR FORMING TOLERANCE IN THE FAMILY

Abstract. The article presents a scientific analysis of the problem of the formation and development of a tolerant attitude between children, discusses the manifestation of tolerance in the family towards the child himself, methods for the formation and development of tolerance in the family

Key words: style, attitude, family upbringing, types of upbringing, authoritarianism, reactions, tolerance, formation of sympathy, trust, empathy, empathy, tolerance, social.

Bugun dunyoda etti milliarddan ortiq turli millat, din va madaniyat vakillari istiqomat qiladi. Sayyoramizning kelajagi ana shu odamlarning o‘zaro munosabatlariga bog‘liq. Bu munosabatlar esa umuminsoniy bag‘rikenglik tamoyiliga asoslanishi kerak.

Bugun biz televizor ekranlaridan va etakchi siyosatchilardan “tolerantlik” so‘zini tez-tez eshitamiz. Ehtimol, bu konsepsiya hayotimizda hali mustahkam o‘rnatilmagandir, ammo boshqalarga nisbatan bag‘rikenglik munosabati zamonaviy insonning muloqot kabi tabiiy ehtiyojiga aylansa, juda yaxshi bo‘lardi.

Tolerantlik (lotincha bag‘rikenglik so‘zidan) boshqa odamlarga teng munosabatda bo‘lishdir. Bu odamlarning millati, tili, diniy e‘tiqodi, terisi va soch rangidan qat‘i nazar, ularga hurmat bilan munosabatda bo‘lishdir. Ijtimoiy hayotda va siyosatda bag‘rikenglik – turli fikrlarga, hayotga turlicha qarashlarga bag‘rikenglikdir. Bu har kimning o‘z fikriga bo‘lgan huquqini hurmat qilishdir (Sizga Volterning mashhur so‘zini eslatib o‘taman: "Men sizning gaplaringizga qo‘shilmayman, lekin o‘z fikringizni bildirish huquqini himoya qilish uchun jonimni fido qilaman" degan aforizm. Tolerantlikning klassik nazariyasi.).

Bugungi kunda bag‘rikenglikning quyidagi turlari mavjud: axloqiy, millatlararo, insonlararo, siyosiy, pedagogik, ilmiy, ijtimoiy. Keling, ushbu bag‘rikenglik turlarining mohiyati va mazmuniga qisqacha to‘xtalib o‘tamiz.

Axloqiy bag‘rikenglik - sevgi, burch hissi, o‘zaro hurmat, boshqalarga g‘amxo‘rlik. Millatlararo bag‘rikenglik - hurmat, g‘amxo‘rlik, do‘stlik, turli xalqlar vakillari bilan hamkorlik. Insonlararo bag‘rikenglik - bu bolalarning ota-onalariga, ota-onalarning o‘z farzandlariga, turmush o‘rtog‘iga, qarindoshlariga, qo‘shnilariga, boshqa millat va din vakillariga nisbatan bag‘rikenglik bilan munosabati.

Ilmiy bag'rikenglik – sabr-toqat, turli ilmiy qarashlar, qarashlar, nazariya va tushunchalarni hurmat qilish, olimning axloqiy me'yorlariga amal qilish, ilmiy izlanishlarda plagiatdan qochish.

Pedagogik bag'rikenglik - o'qituvchilarning o'quvchilarga, talabalarga, ota-onalarning bolalarga nisbatan bag'rikengligi, ularning kamchiliklarini tushunish va kechirish qobiliyati.

Siyosiy bag'rikenglik - bu rahbar va unga bo'ysunuvchi xodimlar, xodimlar o'rtasidagi demokratik munosabatlar.

Ijtimoiy bag'rikenglik - turli qatlamlar, sinflar, oilalar, muassasalar, tashkilotlar va guruhlar vakillariga hurmat, sabr-toqat, mehr-oqibat, do'stona munosabat.

Bag'rikenglik xulq-atvor tajribasini o'zlashtirishda ota-onalarning shaxsiy namunasi katta ta'sir ko'rsatadi. Albatta tolerantlik, ya'ni bag'rikenglik maktabgacha bo'lgan davrdan singdirib boriladi.

Maktabgacha yosh davrida bolalar har tononlama rivojlanadi, bolalar bu davrda nafaqat jismoniy va aqliy jihatdan balki axloqiy jihatdan ham rivojlanishda davom etadi. Bu davrda bolalar dunyo haqidagi bilimlarni o'z atrofidagi kishilardan, yani tarbiyachilar, ota-onalari hamda tengdoshlaridan o'rganadilar.

Axloqiy tarbiya vatanparvarlik, mehnatsevarlik, odoblilik, insonparvarlik, bag'rikenglik xislatlarining rivojlanishini ko'zda tutuvchi jarayon hisoblanadi. Bolalarda bu kabi ijobiy sifatlarni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida olib boriladigan turli mashg'ulotlar, o'yinlar, turli tadbirlar orqali tarbiyalash amalga oshiriladi.

Bolalarda axloqiy tarbiyaning bir bo'lagi sifatida tolerantlik maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari va oila bilan hamkorlik asosida shakllanadi.

1995-yilda YUNESKO Bosh konferensiyasi tomonidan qabul qilingan bag'rikenglik tamoyillari deklaratsiyasida "Bag'rikenglik – tinchlik imkonini yaratadigan va urush madaniyatidan tinchlik madaniyatiga olib boradigan narsadir" deyiladi. Deklaratsiyada bag'rikenglik – "dunyomiz madaniyatlarining boy xilma-xilligini hurmat qilish, qabul qilish va to'g'ri tushunish, inson o'ziga xosligini o'zini namoyon qilish va namoyon etish shakllari, dogmatizmni rad etish, haqiqatni mutlaqlashtirish va xalqaro huquqiy hujjatlarda belgilangan me'yorlarni tasdiqlash" deb ta'riflanadi.

Tolerantlik tarbiyasi oiladan boshlanadi. Bola birinchi tarbiyani oilada olishini eslasak tolerantlikni tarbiyalashda oilaning asosiy rolini ko'ramiz. Bunda ota-onalar o'zlarining bolaga bo'lgan munosabati va uning o'zini o'rab turgan tevarak-atrofga munosabati, bolaning dunyoqarashi va munosabatining bir qismiga aylanishi tushunishlari muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Oilaning katta yoshli avlodi va ota-onalar o'zlarining tajribalari orqali bolalarni odob - axloq qoidalari bilan tanishtiradilar. Bolani o'z g'oyalariga ko'ra tarbiyalashda ota-onalar bir qancha qiyinchiliklarga duch kelishadi. Har bir inson yosh inqirozlari zanjiridan o'tadi. U o'zgaradi, dunyo haqida yangi narsalarni o'rganib boradi. Bu uning kamolotiga va ijtimoiylashuviga xizmat qiladi. Bola rivojlanishining o'tish jarayonlari kattalarga mas'uliyat yuklaydi va katta sabr-toqat talab qiladi. Bolalar va kattalar o'rtasidagi munosabatlarda ikkita xususiyatni hisobga olsak.

- kattalar ko'pincha bolalar bilan munosabatlarni rivojlantirish istiqbollari ko'rmaydilar va baholamaydilar;

- ular bolaning shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir qilish darajasi ta'sirini tahlil qilmaydilar. Shunday qilib, tolerantlik bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar kattalar, oila a'zolarining paydo bo'lgan munosabatlarning bolaga ta'siri istiqbolini ko'rish qobiliyatini nazarda tutadi.

Insonlar o'rtasida bag'rikenglik munosabatining shakllanishi va rivojlanishiga quyidagi asosiy omillar ta'sir qiladi:

- oila;
- davlatlarning ichki va tashqi siyosati;
- ta'lim tizimi;
- fan;
- din;
- ommaviy axborot vositalari, internet;
- san'at va adabiyot;
- sport;
- sayohat va boshqalar.

Ular orasida oila muhiti eng muhim omil hisoblanadi. Yuqori axloqiy fazilatlar, ayniqsa, shaxsiy bag'rikenglik, avvalo, oilaviy tarbiya orqali shakllanadi. O'zbekistonda oilaga katta e'tibor

beriladi. Konstitutsiyaning 63-66-moddalari oila institutiga bag'ishlangan. 63-moddaga ko'ra, "Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, jamiyat himoyasida bo'lish huquqiga ega. Nikoh tomonlarning erkin roziligi va teng huquqliligiga asoslanadi".

Oilaga nisbatan bag'rikenglik haqida gapirganda, biz ikkita jihatni ta'kidlaymiz:

- bolada boshqalarga nisbatan bag'rikenglikni tarbiyalash;
- oilada bolaning o'ziga nisbatan bag'rikenglikning namoyon bo'lishi.

Bag'rikenglik ruhida tarbiyalash empatiya, ishonch, hamdardlik, hamdardlik, "o'zgalik" mohiyatini anglash, boshqalardan farqlash kabi tarkibiy qismlarni rivojlantirishni talab qiladi. Biz bolaga uning yaqin atrofiga (o'z buvisi, qo'shnilari, sinfdoshlari va boshqalar) nisbatan xushmuomalalikni singdirishdan boshlashimiz kerak. Xarakterlari, fe'l-atvori, g'oyalari, umidlari, xatti-harakatlari turlicha bo'lgan maktab o'quvchilari, masalan, maktab qoidalarini, sinf o'qituvchisini, u yoki bu o'qituvchini, sinfdagi kimnidir qabul qilish (yoki hatto chidash!) tajribasiga muhtoj. Ular, albatta, kerak. haqoratomuz laqablardan foydalanish (xususan, milliy ma'noda), ism qo'yish, "ayb echkisi" qidirish, muammolarni hal qilish usuli sifatida tengdoshlar bilan kurashish qoralanadi.

Ko'pincha bolalar va ota-onalar o'rtasida kattalar bolaning harakat va xulq-atvor erkinligi, o'zi bo'lish va ota-onasidan farq qilish huquqini tan olishni istamasliklari sababli nizolar kelib chiqadi. Ular o'z farzandlarini kimligi uchun qabul qilishni xohlamaydilar, uning qarashlari va bola kiritilgan yoshlar submadaniyatining qadriyatlarini baham ko'rmaydilar.

Bu, ayniqsa, yoshga bog'liq bo'lgan o'smirlar uchun to'g'ri keladi, masalan:

- kattalar nazoratidan qutulish istagi;
- kattalarning so'zlari va harakatlariga tanqidiy munosabatda bo'lish;
- tengdoshlar bilan muloqotga bo'lgan ehtiyojning ortishi;
- o'zining tashqi ko'rinishiga diqqat bilan qarash.

O'smirlik muammolariga duch kelgan kattalarning nochorligi ota-ona va bola munosabatlarining buzilishiga olib keladigan nizolarga olib keladi. Oilada uzoq davom etgan nizolar natijasida yaqin odamlar bir-biridan ajralib ketadi, aloqa uzilib, birgalikda ishlash qobiliyati, xususan, yuzaga kelgan muammolarni birgalikda hal qilish qobiliyati yo'qoladi.

Oilada bag'rikenglikni o'rgatishni qaerdan boshlash kerak? Ehtimol, o'zimizdan. O'zimizda o'qituvchini rivojlantirish har birimiz uchun dolzarb bo'lib qoladigan vazifadir.

Har bir inson o'z farzandini farovon va muvaffaqiyatli ko'rishni, ijtimoiy haqiqatda o'zini qulay his qilishni xohlaydi va, albatta, har bir kishi o'z farzandiga g'ayriijtimoiy xulq-atvor, giyohvandlik, alkogolizm va hokazolar ta'sir qilmasligini xohlaydi; lekin ko'pincha ota-onalar K.D.Ushinskiy tomonidan shakllantirilgan pedagogikaning asosiy aksiomasini unutib qo'yishadi, ya'ni shaxs shaxs tomonidan, xarakter esa xarakter tomonidan shakllanadi.

Ota-onalar. avvalo, oilaviy munosabatlar muhiti, ota-onalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarining xarakteri, qarindoshlar o'rtasidagi, mahalla, maktabgacha ta'lim tashkilotida, yoki maktabdagi kattalarning o'zaro muomala munosabati bag'rikenglikning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bag'rikenglik ko'rsatish - bu odamlarning qiziqishlari turlicha ekanligini tan olish, mavqei, tashqi ko'rinishi va o'ziga xosligini saqlab, dunyoda yashash huquqiga ega bo'lish demakdir.

Ota-onalarning muhosasiz (toqatsiz) xatti-harakatlari. Ko'pincha to'ng'ich bolalar va ota-onalar o'rtasida nizolar paydo bo'ladi, bolaning xatti-harakatlar erkinligi, ideallarni tanlash huquqini ota-onalari tan olishini xohlaydi. O'z pozitsiyasini to'g'ri deb bilish, o'z farzandini qabul qilishni istamagan ota-onadan ular uning qarashlari, qiziqishlari va qadriyatlarini baham ko'rmaydilar. Lekin afsuski aksariyat ota-onalar kamdan-kam hollarda farzandlari bilan yuzaga keladigan muammolarni hal qilishning samarali usulini topadilar.

Ziddiyatli vaziyatlar. Bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlardagi yana bir xususiyati – befarqlik. Kattalarning bolalarning qarashlari, qiziqishlari, sevimli mashg'ulotlariga, ularning harakatlari va unga munosabati. U ham bola shaxsining ijtimoiy rivojlanish jarayoniga salbiy ta'sir qiladi.

Demak, ota-onalar bolalarning birinchi va asosiy tarbiyachilari bo'lib, agar ular bu muammoni hal qilishda o'qituvchilarning ittifoqchisi bo'lmasa, boshqa har qanday sifat kabi bolada bag'rikenglikni rivojlantirish mumkin emas. Oila bolaga odamlar bilan muloqot qilishning muhim tajribasini beradi, unda u muloqot qilishni o'rganadi, muloqot qilish usullarini o'zlashtiradi, boshqalarning fikrini tinglashni va hurmat qilishni o'rganadi, yaqinlariga sabr-toqat va g'amxo'rlik bilan munosabatda bo'ladi. Tolerant xulq-atvor tajribasini o'zlashtirishda ota-onalar va

86 qarindoshlarning shaxsiy namunasi katta ahamiyatga ega. Albatta bolada bag'rikenglikning shakllanishiga, birinchi navbatda, oilaviy munosabatlar muhiti, ota-onalar, qarindoshlar va bolalar o'rtasidagi o'zaro munosabat uslubi sezilarli darajada ta'sir qiladi.

Oilada bag'rikenglikni shakllantirish va rivojlantirish uchun quyidagi usullar qo'llaniladi:

▪ ota-onalarning shaxsiy namunasi, ularning boshqa millat va din vakillariga do'stona munosabati;

▪ jahon adabiyotini oilaviy mutolaa qilish, ularni muhokama qilish;

▪ Jahon filmlarini oilaviy tomosha qilish, ularni muhokama qilish;

▪ teatrlarga oilaviy tashriflar, ayniqsa boshqa xalqlar;

▪ muzeylarga, ayniqsa boshqa xalqlarga oilaviy tashriflar;

▪ boshqa odamlar, ayniqsa boshqa millat va din vakillari bilan tolerant munosabat mavzusida oilaviy suhbatni tashkil etish;

▪ boshqa mamlakatlarga oilaviy sayohat;

▪ barcha oila a'zolarini tozalash kunlari, respublika miqyosida o'tkaziladigan tadbirlar va mahallalarda faol ishtirok etish;

▪ boshqa xalqlar tarixi, dini va madaniyatini oilaviy o'rganish.

Shunday xulosa qilishimiz mumkin:

Tolerant odam - bu sabr-toqat, o'zini tuta bilish, ishonch, sezgirlik, hamdardlik, boshqalarga nisbatan mehr-oqibat, hazil tuyg'usi, farqlarga toqat qilish, mehribonlik, qiziquvchanlik, tinglash qobiliyati, altruizm. Toqatsiz odam - bu o'zining foydasi haqida o'ylaydigan odam, ta'limning past darajasi, ijtimoiy hayotda noqulaylik hissi mavjud muhit, hokimiyatga intilish, boshqa madaniyatlar, qarashlar va an'analarni rad etish.

Insonlar bag'rikeng tug'ilmasligi, bu sifat tarbiya jarayoni orqali shakllanishi isbotlangan. Shubhasiz, qanday qilib bolalikdan keyin inson qanday bo'lishi uning shaxsiy imkoniyatlariga, moyilligiga, oilasiga va bolaning oilada oladigan tarbiyasidan, ta'lim sohasida olingan bilim va tajriba, jamoa, uning do'stlari va atrof-muhitidan, ya'ni umuman jamiyatning va jamoning ta'siri asosidadir.

Xulosa qilib aytganda oilada bag'rikenglikni o'rgatishni qayerdan boshlash kerak? Javob oddiy – avvalambor ota-onaning o'zi bag'rikeng bo'lishi lozim, chunki shaxsiy misol katta kuchdir. Har bir inson o'z farzandini axloqiy jihatdan xulq-atvorli ko'rishni xohlaydi. hatti-harakati hayotiy vaziyatlar: baqirish, so'kinish, qo'pollik, sinfdoshini tahqirlash, haqorat qilish va boshqalardan uzoq bo'lishi.

Psixologlarning fikricha bolalar har kuni kattalar tajovuzkorligini ko'rsa va bu uning hayotining normasiga aylansa, o'zi ham tajovuzkorlikni tez-tez namoyon qiladi.

Bolalarga xatti-harakatlar qoidalari va normalarini o'rgatishda ota-onalarning namunasi ijobiy natijalarga olib keladi.

Oilada tarbiyaning asosiy usullari – namuna ko'rstish, ota-onalar bilan umumiy faoliyat, suhbatlar, bolani turli tadbirlarda, uning muammolarni hal qilishda qo'llab-quvvatlash, uni turli tadbirlarga jalb qilish, oiladagi va undan tashqaridagi faoliyat. Bola dunyodagi ijtimoiy aloqalarni va rollarni o'zlashtiradi; ulg'ayib u tobora ko'proq tengdoshlar va ijtimoiy institutlarga e'tibor qaratmoqda. Shunday qilib, oila bag'rikenglik tamoyilining shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muhim omil ekanligini alohida ta'kidlash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurazakova M. va boshq. Tinchlik va bag'rikenglik atamaları izohli lug'ati // Mas'ul muharrir Q.A. Jo'raev. – T.: JIDU, 2005. – bet 13. (Abdurazakova M. et al. Glossary of Terms of Peace and Tolerance // Responsible Editor Q.A. Jo'rayev. – T.: JIDU, 2005. – page 13.)

2. Бетти Э. Риэрдон. Толерантность дорога к миру. – М.: Изд-во «Бонфи», 2001. – С. 304

3. Нигматова, М. М. (2019). Формирование и развитие толерантности в семье. In Наука и инновации-современные концепции (pp. 82-85).

4. Nigmatova, M. M. (2023). Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda tolerantlik tafakkurini shakllantirish yo'llari. Nauchnyy Fokus, 1(2), 1101-1105.